

Ой, боже наш милостивий,
помилуй нас з неба,
зруйнували Запоріжжя,-
колись було треба.

(Історична козацька пісня)

Вода міцний камінь точе,
А Текеля слави хоче.

Розточився камінь слави

На дрібний пісочок,

А у ньому і Текеля

Щезнув, як струмочок.

(Козацька дума)

Генерал-аншефу Петру Аврамовичу Текелі судилося залишитися в народній пам'яті руйнівником Запорізької Січі, а то й винуватцем знищення українського козацтва взагалі. Але не важко зрозуміти, що він був виконавцем несвоєї волі. Тоді вона називалася наказом імператриці, тепер фахівці не можуть не погодитися з тим, що то було велінням часу - існування такої демократичної форми самоврядування в межах імперії було неможливе.

Те, що запорізьке козацтво не щезло у 1775 році відомо, мабуть, усім, хто цікавиться цією темою - переживши ряд переміщень і переєформувань, воно осіло на Кубані. Всі 38 запорозьких куренів були відновлені у вигляді станиць на нових землях, зберегли свої назви, культурні традиції та козацький статус. Курені називалися, як правило, за рідною місцевістю козаків. Кількість куренів у Кубанському краї, у зв'язку з величезною його територією, значно збільшилася. Щоб зберегти пам'ять батьківщини козаки застосували словосполучені назви, наприклад - Старокорсунський і Новокорсунський курені. З'явилися й нові назви. Серед них - Петрівський, Єлисаветинський та Павлівський курені, походження яких не важко вгадати - від села Петрового, міста Єлисаветграда (тепер - Кіровоград) та посаду Павлівська (тепер -Новоукраїнка).

Хто ж він був, цей сумнозвісний Текелі, високоранговий військовик (вище генерал-аншефа був тільки фельдмаршал), якому доручили таку відповідальну справу?Виконав її він, бездоганно - роззброїв Кош, не зробивши жодної краплі православної крові, як того і бажала імператриця. П.А.Текелі умисно оточив Січ такими великими силами /10 піхонних, 13 донських козацьких, 1 пікінерний та 7 гусарських полків/, що запорожцями, яких було не більше 10 тисяч, чинити опір не мало ніякого сенсу.

Знайти біографіфічні відомості про П.А.Текелі дуже важко.Безвідмовний "Брокгауз", крім повного прізвища - Попович-Текелі, дає тільки його останній військовий чин - генерал-аншеф, та невірну дату смерті - 1793 рік. Радянська енциклопедія історії України, звісно, вказує на його роль у ліквідації останньої Запорозької Січі, і не більше.Але у фондах Кіровоградського обласного краєзнавчого музею дивом зберігся куплений за 100 карбованців ще у 1948 р. унікальний експонат - епітафія, виконана бронзянкою на пофарбованому колись у зелений колір полотні,натягнутому на соснову раму. 20 майже зтертих, дуже подряпаних, з чисельними розривами строк, які вже ледве можна розібрати, у своєрідному стилі та орфографії XVIII ст. коротко описують життєвий шлях і досягнення визначного кавалерійського воєначальника свого часу генерал-аншефа Петра Аврамовича Текелі /1720-1792/. Беручи текст епітафії за основу і доповнюючи його деякими подробицями,зібраними з різних історичних джерел, спробуємо відтворити постать генерала.

Петро Аврамович Текелія, серб за національністю, народився 1720 р. в м.Арадї /тепер - повітовий центр Крішанської області на північному заході Румунії/.Військову службу розпочав у австрійській армії в 1741 р. У 1747 р. прийняв російське підданство і був направлений у Сербський гусарський полк поручиком.

З березня по липень 1750 р. разом з таким же як він гусарським офіцером Дмитром Перичем виконував таємне завдання по вербовці на російську службу сербів у австрійських провінціях Банаті та Трансільванії. Таким чином П.Текелі брав, хоча і малорезультативну, участь у підготовчому процесі створення Нової Сербії (північної частини майбутньої Кіровоградської області).

У складі Сербського гусарського полку воював на бойовищах Семилітньої війни /1757-1763/, де отримав перше поранення і якузакінчив полковником.

З тим же полком добре зарекомендував себе в бойових діях польської кампанії 1764 р.

Під час російсько-турецької війни 1768-1774 рр.вже генерал-майором командував кавалерійською бригадою, з якою особо відзначився 19 жовтня 1771 р. під Вокарештами (неподалік від Бухареста), де з

активною дією його полків було розгромлене 38-тисячне військо турецького сераскира Емір-Махмета. Війну закінчив кавалером орденов св. Анни I ст. та св. Георгія II ст.

У червні 1775 р. генерал-поручик Текелі виконав розпорядження Катерини II про ліквідацію Запорозької Січі. Командуючі корпусом, він тимчасово виконував обов'язки генерал-поручика Потьомкіна, який у той час перебував в Петербурзі та цілком імовірно умисно уникнув цієї місії, не бажаючи брати на себе гріх проти козацтва - бо сам був товаришем Кушівського куріня.

За легендою, дуже задоволена успішним проведенням знищення Січі імператриця, намагаючись віддячити П.Текелі, спитала його якої нагороди він бажає. Текелі буцім-то відмовився від винагород, а натомість просив звільнити зі заслання свого друга і земляка, фундатора Нової Сербії, І.С.Хорвата. Чи була така розмова насправді - невідомо. Але звісно, що П.А.Текелі 1775 р. був нагороджений орденом св. Олександра Невського, а І.С.Хорват помер 1780 р. у Вологді, куди був висланий 1763 р.

У кампанії 1787 р. П.А.Текелі воював на Кавказі з горцями, які виступали на боці Туреччини. Восени того ж року він розбив татарсько-турецькі загоны, що перейшли р. Кубань. 13 грудня 1787 р. командуючий Кубанським корпусом генерал-аншеф П.А.Текелі за успішний похід проти війська шейха Мансура був нагороджений орденом св. Володимира I ст.

Восени 1778 р. генерал-аншеф Текелі здійснив своїм Кубанським корпусом, основу якого складала 27 донських козацьких полків, перший похід російських військ на турецьку фортецю Анапу. Перейшовши р. Кудань, після кількох запеклих, але успішних боїв з горцями і турками, 25 жовтня його війська вступили у стрічний бій зі супротивником. Сім годин тривала кривава січа, яка закінчилася відступом ворога під захист фортечних валів. Полководець Текелі був спроможний взяти фортецю штурмом, але, зваживши на неможливість довгого її утримання вдалині від головних сил, вирішив уникнути даремного кровополиття і відступив. Ця подія спричинила різні образливі для заслуженого генерала пересуди, внаслідок чого Текелі скипів і подав у відставку.

За заслуги в турецьких кампаніях П.А.Текелі отримав маєток у Вітебській губернії. Можна припустити, що він його продав чи обміняв і придбав землі біля колишнього адміністративного центру Нової Сербії м.Новомиргорода, щоб бути ближче до своїх земляків-сербів. Основна його земельність знаходилася в с.Хмелевому Єлисаветградського повіту /тепер - у Маловісківському районі/. Після отримання ордена св. Олександра Невського він побудував церкву в ім'я цього святого, тут знаходилася його гарна і затишна садиба. В м.Новомиргороді П.А.Текелі мав добротний, оточений чудовим садом, дім, розташований на узвишші, домінуючому над усім містом. Можливо тут і була складена про нього відома народна пісня "Ой під вишнею, під черешнею".

У новомиргородському Миколаївському соборі П.А.Текелі своїм коштом влаштував вівтар в ім'я святих апостолів Петра і Павла. Пізніше побудував ще окрему церкву на честь веріг апостола Петр. Вона знаходилася ліворуч при в'їзді в м.Новомиргород з Єлисаветграда. В новомиргородському домі П.А.Текелі після його смерті була влаштована церква в ім'я александрійського патріарха святителя Афанасія, але на згадку про неї на цьому місці був встановлений кам'яний монумент з відповідним написом.

Помер Петро Аврамович Текелі, як свідчить напис епітафії, об 11 годині ранку 25 квітня 1792 р., на 73 році життя. Похований він був найпочеснішим чином у самому Миколаївському соборі, праворуч від головного входу. Над місцем склепу, на стіні храму, і висіло полотно з епітафією, яке тепер знаходиться у фондах краєзнавчого музею.

Після смерті власника хмелівська садиба Текелі перейшла в опіку, а у 1804 р. була куплена предводителем Херсонського губернського дворянства надворним радником Миколою Юр'євичем Акацатовим, який, маючи багато інших маєтків (Юр'івка-Акацатівка, Диміне-Скаржинка, Грибове, Тамине), віддам перевагу Хмелевому, куди відразу і перебрався, що свідчить про привабливість цього місця. Існує навіть легенда, за якою М.Ю. Акацатов отруїв нащадка П.А.Текелі, щоб придбати в опекунів його маєток. Але відомо, що рід Текелі припинився у чоловічову покоління тільки у 1810 р., а по жіночій лінії з'єднався з родиною Куракіних.

Своїм сучасникам генерал Петро Аврамович Текелі запам'ятався енергійним і рішучим воєначальником, який не любив багатослів'я - його стихією була січа. Є свідчення, що він уживав українську мову, до нас дійшов його вираз: "Політика - політика, а рубатися - треба". Мабуть, вона була йому ближча за російську - в гусарських полках того часу служили поруч з колишніми іноземцями українці, та й жив Текелі у своєму маєтку серед українців.

О.В.Суворов, який дуже поважав військові здібності П.А.Текелі, називав його "любезний мой сослуживец, усач-гусар, рубака-наездник" і казав: "Я бы с Текелием воевал без бумаги. Он с саблею, а я

со штыком. Да покоится прах его!"

Але не збулося побажання великого полководця своєму боєвому товарищу. У 1938 р. під час чергової атеїстичної кампанії Миколаївський собор був підірваний, склеп розкритий, генеральські останки, на яких ще збереглися фрагменти темно-зеленого мундиру з червоним коміром і золотими еполетами, були розкидані лопатою невідомого вандала. Мертвий лев, як завжди, став легкою здобиччю шакалів.